INFORMAŢII NOI PRIVIND ÎNCEPUTURILE EXPLOATĂRILOR MINIERE ÎN MOLDOVA

DE

GH. PLATON

Prima jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează prin efortul general de înnoire — vizibil în toate domeniile de activitate — de adaptare a societăţii la noile condiţii istorice. Ca o expresie a legilor obiective de dezvoltare a societăţii, noul se impune continuu şi pretutindeni: în economie ca şi în administraţie, în ideologie precum şi în sistemul politic. Regulamentul organic, într-o manieră care-i este proprie, reflectă în cuprinsul dispoziţiilor sale evidenţa acestei necesităţi de înnoire. Deşi legiuirea reliefa, mai mult, tendinţa boierimii de a-şi modela interesele potrivit noii conjuncturi istorice, cu scopul de a-şi menţine şi consolida dominaţia, ea nu reflectă mai puţin — fie chiar şi prin formulări definitorii, fără posibilitate de aplicare în practica vieţii — necesitatea de înnoire pe care întreaga societate românească o resimţea cu acuitate. Încercările de exploatare raţională a bogăţiilor oferite de solul şi subsolul ţării se încadrează în acest sens firesc al dezvoltării istorice.

Spre deosebire de Bucovina unde austriecii făcuseră prospecţiuni metodice şi începuseră — încă de timpuriu — o exploatare sistematică [1], în Moldova — din cauzele cunoscute — o preocupare cu rezultate practice imediate începe abia în vremea Regulamentului organic; legiuirea înscrie, în cuprinsul articolului 165, modalitatea de exploatare a „băilor" [2].

Deşi bogăţiile ţării erau cunoscute — existenţa lor fiind semnalată de mulţi specialişti care studiaseră şi făcuseră propuneri privind exploatarea şi transporturile,

---

[1] Vezi, în acest sens, Bruno W a l t e r, *Über die Erzlagerstätten in der südlichen Bucowina*, „Verhandlungen der K. K. Geologischen Reichsanstalt", Wien, 1876, p. 237; *Die Chansen einer Erdölgewinnung in der Bucowina*, Ibidem, nr. 31/1880, p. 115—148 şi *Die Erzlagerstätten der südlichen Bucowina*, „Jahrbücher der K. K. Geologischen Buchanstalt", nr. 27, Wien, 1876. Vezi şi E. P r e l i c i, *Ceva despre subsolul bucovinean*, 1921; I. N i s t o r, *Istoria fondului bisericesc din Bucovina*, 1921.

[2] Cf. *Regulamentul Organic a Prinţipatului Moldovei*, Iassi, tipografia Institutului Albinei, 1846, f. 167—168. În ediţia din 1837, formularea capitolului al V-lea, secţia a V-a este aceeaşi.

şi cu toate că la începutul secolului se întreprinseseră întinse prospecţiuni [3], preocupări constante în acest sens încep abia în deceniul al patrulea [4].

Sărăcia informaţiilor de arhivă nu a îngăduit realizarea unor studii ample, de ansamblu. În ultimii ani, doar cercetătorul C. Turcu, sprijinindu-se pe o serie de informaţii noi, a iniţiat o sinteză a încercărilor de exploatare minieră în Moldova [5]. Tot lui îi datorăm şi un studiu privind activitatea în acest sens a lui Carol Mihalic de Hodocin [6].

Importanţa problemei, în cadrul general al studierii dezvoltării economiei în secolul trecut, justifică reluarea discuţiilor. Documentele pe marginea cărora se înscriu observaţiile noastre, lărgind aria de investigaţie, completează, totodată, şi informaţiile cuprinse în lucrările consacrate acestei probleme.

Primul document — deosebit de important, după părerea noastră — este un contract, datat 20 februarie 1840, prin care se stabilesc condiţiile colaborării dintre membrii unei companii autohtone, creată în vederea exploatării bogăţiilor minerale de pe domeniile mănăstireşti „localnice" [7].

Compania, în alcătuirea căreia intrau spătarii Ioan Casul şi Iorgu [8] Hartulari, căminarul Ioan Hasnaş, Grigore Docan, Ioan Dvorac şi geologul Iosef Wieder, îşi propunerea să investească fondurile corespunzătoare pentru extragerea şi prelucrarea mineralelor. În acest scop, urmau să fie construite sau instalate „băi, hute, mori de ciocane, fabrici şi maşinile trebuitoare" prelucrării precum şi procurată mîna de lucru necesară.

Încă de la 22 ianuarie 1840, mitropolitul Veniamin Costache, împreună cu I. Casul, director în administraţia bunurilor mănăstirilor autohtone, comunica domnitorului cererea spătarului I. Hartulari de a i se stabili condiţiile cele mai avantajoase pentru exploatarea resurselor minerale, scop pentru care se considera necesară prelungirea termenului de arendare a moşiilor mănăstireşti [9]. La rîndul său, Mihail Sturza recomanda Adunării să studieze cu atenţie propunerea „care înfăţoşază un nou izvor de industrie şi de folosire pentru Patria noastră şi care merită de-a fi îndemnată" [10].

În raportul din 17 februarie 1840, Obişnuita Oştească Adunare — declarîndu-se de acord cu raţiunea care dicta facilitarea unei asemenea întreprinderi — consemna

---

[3] Pentru detalii, vezi Const. T u r c u, *Vechi încercări de exploatare minieră în Moldova*, „Studii şi cercetări ştiinţifice", Istorie, anul VIII, fasc. 2, 1957, Acad. R.S.R., Filiala Iaşi, p. 307—321.

[4] Cf. I. C. F i l i t t i, *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834—1848*, Buc., 1915, p. 589, 595 şi N. Ş u ţ u, *Opere economice*, ed. I. Veverca, Buc., 1957, p. 181. Vezi şi Constantin C. G i u r e s c u, *Principatele Române la începutul secolului XX*, Buc., 1957, p. 46—51.

[5] *Op. cit.*

[6] C. T u r c u, *Activitatea tehnico-economică desfăşurată de Carol Mihalic de Hodocin în Moldova*, „Studii şi articole de istorie", III, Buc., 1961, p. 185—201.

[7] Anexa nr. I.

[8] În document, apare sub denumirea de Gheorghe Hartulari, transcripţie deformată, probabil, a diminutivului Iorgache.

[9] În documentul menţionat, cererea lui I. Hartulari, inginer de profesie, este recomandată în următorii termeni: „hotărînd a face începere ca să deschidă baie în pămîntul acesta şi metaluri pentru asemenea săvîrşire nu se pot găsi decît prin munţii ce acoperă proprietăţile mănăstireşti... înainte de a intra în alcătuire cu oricare din acele mănăstiri, în priivirea strădaniei şi a neapăratelor cheltuieli ce întovărăşesc un aşa început, nu mai puţin şi a primejdiei în care îşi aruncă starea, au cerut să i se pozvolească alcătuirea ce ar putea săvîrşi cu mănăstirile pentru o aşa întreprindere...". Cf. *Analele Parlamentare ale României*, tomul IX, P. a II-a, Buc., 1898, p. 639.

[10] *Ibidem*. Rezoluţia poartă data de 28 ianuarie 1840.

încheierea în conformitate cu care dreptul de exploatare poate fi concedat de mănăstirile în cauză pe termene în acord cu interesele lor. De asemenea, durata perioadei de arendare este extinsă la cel mult 12 ani, cu condiția ca, în termen de doi ani „de la așezarea alcătuirii", întreprinzătorul să înceapă exploatarea [11].

Ca urmare directă a acestor tratative, se constituie compania de întreprinzători menționată mai sus. Contractul [12] care fixează atribuțiile și maniera de organizare, acordă largi împuterniciri lui Iosef Wieder care urma să se ocupe de construirea minelor, de procesul de exploatare, de recrutarea și organizarea muncitorilor. Inițiatorului întreprinderii, spătarului I. Hartulari, îi revenea sarcina principală în repartizarea fondurilor.

Practic, asociația nu a realizat nimic. Cauzele nu ne sînt cunoscute. Este posibil ca prospecțiunile, în limita mijloacelor timpului, să nu fi fost satisfăcătoare. În asemenea condiții, intrau în vigoare termenii paragrafului al 9-lea de la punctul trei.

Important de reținut — în cazul nostru — sînt nu atît rezultatele întreprinderii, cît, mai ales, necesitatea care a generat orientarea spre acest gen de preocupări. Cazul acesta nu este singular; chiar din cuprinsul documentului reiese că fuseseră create și alte precedente în acest sens [13].

Dacă inițiativele de acest gen verificau tendințele de înnoire din cadrul societății românești, lipsa lor de finalitate vădea, în același timp, stadiul de înapoiere al acesteia. Era, aceasta, una din contradicțiile pe care conștiința contemporană o recepta din practica curentă; era cea mai concludentă justificare a luptei pentru înlăturarea vechiului regim.

În domeniul în care alții au eșuat, Costache Conache a fost mai norocos. Norocul său — este drept — a fost generat și de o bază financiară mai solidă. Însă, exploatarea de la Negrișoara, la rîndul ei, a înscris o nouă filă în șirul eșecurilor în domeniul industriei extractive din Moldova. Întreprinderea marelui boier moldovean — spre deosebire de încercările anterioare — a avut o oarecare finalitate. Faptele au fost comunicate și sînt cunoscute în liniile lor generale [14]. Documentele ce le luăm în discuție și acele ce le inserăm în anexe completează informațiile sugerînd amploarea întreprinderii, modul de organizare, condițiile de lucru ș.a.

Încă de la 21 februarie 1844, data la care logofătul solicita hrisov pentru a i se acorda 60 oameni necesari diverselor munci ale întreprinderii, acesta notează că „a și pus în lucrare facerea unor cuptoare și mașine pentru sleire de fher care *în curînd* nădăjduiesc a și scoate la capăt" [15].

Lucrările de amenajare a minei au fost începute, probabil, în primele luni ale anului 1843. Faptul se degajă atît din declarația logofătului [16], cît și din „actul de cercetare" [17]. După cît se pare, la începutul anului 1846 totul era pregătit pentru începerea lucrului [18].

După ce o parte din oameni au fost stabiliți pe moșie [19], greutățile nu au întîrziat să se producă. În afara conflictului cu Alecu Balș, proprietarul moșiei Dorna,

---

[11] *Ibidem*, p. 639—641.

[12] Anexa nr. I.

[13] Vezi conținutul paragrafului al treilea din punctul patru.

[14] Const. Turcu, *Vechi încercări de exploatare minieră în Moldova*, loc. cit.

[15] Arh. St. Iași, Secretariatul de stat al Moldovei, dosar nr. 1158 (sublinierea este a noastră).

[16] Vezi, în continuare, nota nr. 21.

[17] Anexa nr. IV.

[18] În cererea sa, din 12 octombrie 1846, ginerele logofătului, N. Conache-Vogoride, nota că „...această baie... gătindu-să în vara anului curgător, nu s-au putut lucra la ea nimică...". Arh. St. Iași, Secretariatul de stat al Moldovei, dosar nr. 1574, f. 5.

[19] Ibidem, dosar nr. 1158, f. 1 și Const. Turcu, *op. cit.*, p. 313.

care a ridicat obstacole serioase în calea întreprinderii în curs de constituire[20], oamenii adunați, ei înșiși, fiind incluși în rîndul birnicilor de comisiile care au alcătuit catagrafia din 1845, au început să fugă.

Comunicînd Vistieriei — la 11 iunie 1846 — abuzul ce s-a comis în acest sens, C. Conache subliniază că după ce — pe temeiul hrisovului obținut — cei 60 oameni s-au adunat, „am înoit și eu cheltuielile pregătirii păcătoasei fabrici în Moldova"[21]. Explicînd cauzele care au determinat fuga locuitorilor, privighetorul ocolului Muntele, din ținutul Suceava, le atribuie condițiilor nesatisfăcătoare ce le fuseseră create[22].

Alături de „salahori" — cei 60 oameni îndeplineau doar munci ce intrau în competența acestei categorii de muncitori — au fost angajați și un număr de specialiști, „nemți fabricanți", ale căror locuințe se aflau, de asemenea, în preajma „fabricei de fher"[23].

Materia primă, minereul, urma să se aducă din apropiere, de la Dîrmoxa[24].

Din raportul Departamentului din lăuntru[25], ca și din „actul de cercetare"[26] al comisiei de anchetă — al cărui conținut îl reproducem în anexe[26] — se mai desprind și alte date privind instalațiile, modalitatea transportului minereului și evaluarea producției.

Comisia aprecia — la data cînd își încheia raportul (29 mai 1846) — că „fabrica de jmalț, adică de unde mai întăi esă fherul ce să numește crud, mult peste 20 zile să va afla pregătit în totul, numai de a porni în lucru"[27]. Însă, din pricina obstrucțiilor făcute de vistiernicul Balș — așa cum s-a văzut — nu a putut fi depozitată — în timpul iernii, singurul anotimp cînd zăpada facilitează transportul pe sănii — cantitatea corespunzătoare de minereu. Se stabilește, „după rînduiala altor fabrici" — este vorba, desigur, de întreprinderea Manz de la Iacobeni[28] — că în 24 ore — cuptorul trebuia să lucreze continuu — consumul urma să fie de 142 „tătnări" (14.200 kg).

---

[20] Ibidem.

[21] Arh. st. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 447, f. 8. În cererea din 28 ianuarie 1846, în același sens, consemna: „sînt trei ani de cînd hojma cheltuiesc și nu poci spori înainte, căci să las banii ce mi-au mîncat domnul Mihalic...". Arh. st. Iași, Secretariatul de stat al Moldovei, dosar nr. 1574, f. 1.

[22] „Acești locuitori — nota funcționarul — fiind adunătură și străini corduneni, cii mai mulți viniți de curînd, fără a ave așezări statornice, mărginindu-se așezările lor vremelnicește în niște bordei și care au fost tocmiți cu zioa lucrători la fabrica d. boier Conache, de unde își agonisăscu zilnic hrană în lipsa vechilului de acolo, neavînd cine a le purta de grijă și rînduiala hranii, s-au împrăștiet". La propunerea ce li s-au făcut, de a se reîntoarce, se arată în continuare în raport, aceștia au refuzat, „propuindu-mi că mai bine să vor împrăștia în toate părțile decît a lăcui pe Niagra". Se pot desprinde, de aici, condițiile de viață ale muncitorilor, chemați să pregătească lucrările pentru darea în exploatare a minei. Arh. st. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 447, f. 3 și Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 200—201 (raportul din 11 mai 1840).

[23] Anexa nr. IV. „Maistrul" principal al întreprinderii era Ferdinand Huțim.

[24] În acest sens, în cererea din 28 ianuarie 1846, boierul nota: „Cerîndu-mi trebuința de a face drum și poduri peste Negrișoara pînă la Dremocsa, pentru a se căra piatră de fier la fabrică și petri mari pentru forma la jmalți...". Arh. st. Iași, Secretariatul de stat al Moldovei, dosar nr. 1574, f. 1.

[25] Ibidem, f. 8.

[26] Anexa nr. IV.

[27] Ibidem.

[28] Vezi și Cons. Turcu, *op. cit.*, p. 315, nota nr. 49. Logofătul relatează că obstrucțiile vecinului îl vor determina să renunțe la întreprinderea sa, „împlinind dorul megieșului fabricant Domnul Manț...". Arh. st. Iași, Secretariatul de stat al Moldovei, dosar nr. 1574, f. 1. Bruno Walter era inginer la întreprinderea acestuia.

Solicitînd despăgubiri pe întreaga perioadă de opt luni — pînă la căderea iernii — comisia aprecia la 35—40.000 ocă cantitatea de fier ce ar fi putut ieşi în fiecare lună [29].

Informaţiile se opresc aici. Din relatarea vechilului [30] se mai desprinde faptul că forţa apei pîrîului Neagra Mică urma să fie folosită pentru exploatare.

Datele de mai sus — deşi incomplete — ilustrează faptul că lucrările de la Negrişoara ajunseseră într-un stadiu destul de avansat. Documentele ce le reproducem în anexe vădesc însă greutăţile mari ce stăteau în calea unei asemenea întreprinderi [31]. Cu toată lipsa lor de finalitate, eforturile depuse spre promovarea acestui gen de activitate — cele ale lui Ghica-Comăneşti [32] fuseseră mai fructuoase — ilustrează ferm drumul nou pe care începuse să păşească economia Moldovei, aflată în plin proces de dezvoltare istorică.

Informaţiile aduse în discuţie în documentele pe marginea cărora ne-am formulat observaţiile completează imaginea generală a unui important capitol din istoria perioadei de destrămare a feudalismului şi de afirmare a relaţiilor capitaliste pe teritoriul patriei noastre.

ANEXE

I

Eşii, anul 1840, februarie 20 zile

Contract

Prin care gios iscăliţii spătarii Ioan Casul, spătarul Gheorghe Hartulari, Grigore Docan, metaloghistul Iosef von Vider, Ioan Dvorac şi căminariu Ioan Hasnaş să leagă în tovărăşie ca prin trebuincioasăle agitoriuri băneşti şi mijlocire să caute şi să scoată meneralii de pe moşiile mănăstirilor localnice, să aşăză băi, hute, mori de ciocane, fabrice şi maşinile trebuitoare pentru prelucrare mineralnicelor metaluri în producturi de negoţ şi să aşăză trebuincioasăle colonii întru aceasta după lămuririle cuprinsă în ponturile următoare:

Pontul 1-iu

paragr. 1-iu Spre isprava acestei lucrări să însărcinează cu deplină împuternicire D-lui Iozef Vider carele este datori a hotărî chipul, lucrare, locul pentru băile şi coloniile ce au a să aşăza şi a da toate planurile trebuitoare.

paragr. 2-le De a D-sale datorie este a alege şi a priimi lucrătorii trebuitori, a le rîndui căpiteniile cuviincioasă spre a-i privighe şi ocîrmui în ale lor lucrări, după povăţuirile ce la va da, a-i înfrîna la neascultare lor şi a-i recomendui

[29] Anexa nr. IV.

[30] Anexa nr. II.

[31] „Actul de cercetare" — deşi conţine şi date care nu au directă legătură cu problema care ne interesează — este semnificativ în această privinţă.

[32] Cf. N. Şuţu, *op. cit.* Nu cunoaştem mai multe date — în afara cererii de autorizare a exploatării zăcămintelor de fier — asupra activităţii în această direcţie a lui D. Cantacuzino, proprietarul moşiei Grozeşti. Cf. Arh. st. Iaşi, Secretariatul de stat al Moldovei, dosar nr. 1525, f. 1—3 şi Const. Turcu, *op. cit.*, (în anexe). Cererea este din 9 mai 1846.

Arh. St. Iaşi, *Documente*, Pachet 431, doc. nr. 174.

companiei spre mulţămire pentru vrednicie şi sîlinţă şi în sfîrşit a ave toată ocîrmuire lucrării băilor cu a lucrătorilor, fără a să amesteca vreunul din companioni în ace lucrare ce atîrnă de a Dumisale metaloghicească meşteşugire pe care este datori a o întrebuinţa cu ce mai mare iscusinţă şi silinţă spre folosul companiei.

Pontul a 2-le

paragr. 1-iu Această tovărăşie să leagă între gios iscăliţii, ca să urmeze cu nestrămutare pe atîta vreme pe cîtă şi ocîrmuire va legiui driturile Dumisale spătarului Hartular întru lucrare băilor, după cerere Dumisale fiind datoare Comisie a îndeplini cu ce mai mare sfinţenie îndatoririle Dumisale spătar cătră ocîrmuire şi alcătuirile ce va face cu mănăstirile.

paragr. 2-le Nici unul din tovarăşi nu să poate desface sau depărta de legăturile tovărăşiei supt nici un feli de cuvînt şi nici este în dreptate a înstreina driturile sale în viaţă fiind, ci numai după săvîrşire să vor trece acele drituri către următoare lui, iară nici cum la streini.

paragr. 3-le Companie, în întregită unire, este în dreptate a depărta din a ei legătură pe acela carele n-ar urma cu dare părţii sale de banii trebuitori la lucrare băilor în vreme hotărîtă sau s-ar feri a nu îndeplini aşăzămînturile Dumisale spătarului Hartular cu ocîrmuirea şi cu mănăstirile, analoghicos pe partea sa lăsîndu-l şi păgubaş de ceea ce va fi apucat mai nainte a depune în tovărăşie, fără a ave glas de vreo pretenţie supt nici un cuvînt.

Pontul a 3-le

paragr. 1-iu Pentru ţinere tuturor socotelilor lucrării băilor să va rîndui un controlor la munte căruia să va da banii trebuitori în plata lefilor lucrătorilor şi a altor cheltuieli cîte pe trii luni înainte, care să vor păstra supt două încuietori, ţinîndu-să una de cătră Dumnealui Vider, ca un şăf a lucrării şi una de cătră controlor.

paragr. 2-le Dumnealui Vider, ca un plenipotent asupra lucrării, băilor şi a meşterilor va cere de la controlor, prin înscris, slobozirea lefilor şi a altor cheltuieli ce ar urma şi primitorii vor iscăli de somile ce vor priimi în cniga ce să va da controlorului întru aceasta, supt peceţile companiei.

paragr. 3-le Spre păstrare producturilor să va face o magaza cu două despărţituri din care una va fi pentru păstrare producturilor de vînzare ce va slobozi Dumnealui Vider în sama magazionerului a cărue încuetoare va sta la dînsul şi alta pentru celelalte producturi ce vor mai fi din vreme în vreme, supt încuetoare Dumisale Vider.

paragr. 4-le Magazionerul ce să va alcătui nu este în dreptate a slobozi din ace magazie nimic fără ţidula controlorului adeveritoare că au priimit plata deplin pe producturile ce să cuprind într-însa ca să sloboadă, care ţidule, la fieştecare lună, le va supune cercetării Dumisale Vider şi Dumnealui va închie socoteala cu controlorul şi o va triimite la casa companiei şi banii ce să vor strînge din vînzare producturilor este datori controlorul a-i triimite la casa companiei de căpitenie.

paragr. 5-le Casa de căpitenie s-au hotărît a fi în Fălticeni, la Dumnealui spătariu Hartulari carele este datori a priimi în a sa păstrare toţi banii ce să vor aduna din veniturile băilor şi a slobozi controlorului regulat banii trebuitori în lucrare fabricilor şi plata lucrărilor, după rostirea paragr. 1-iu a acestui pontul.

paragr. 6-le Spatariu este datori a cere de la controlor lămurita contabilitate supt a sa iscălitură şi adeverită de Dumnealui Vider, de toate cheltuielile şi veni-

turile băilor pe fieştecare lună şi a împărtăşi companiei copii spre ştiinţă, avînd în dreptate a ţine şi un scriitor cu ştiinţă şi de limba nemţească şi cu leafă pe contul companiei, spre înlesnire lucrărilor ce va ave cu Dumnealui Vider.

paragr. 7-le La fieştecare şasă luni, Dumisale casierul, într-o unire cu Dumis. Vider, făcînd numărătoare banilor aflaţi în casă, va înştiinţa pe companie de a despozarisî de către dînsa întrebuinţarea somii ce ar fi de prisos peste acei neapărat trebuitori întru întîmpinare dispoziţiilor cuprinsă în paragr. 1 a acestui pont.

paragr. 8-le La această casă vor triimite toţi companionii a lor bănesc agiutori, în aceia analoghie după care urmează a să împărţi şi folosul, fiind datori cu toţii acum deodată a depune fieştecare pentru începere aceştii întreprinderi cîte 100 galbeni blanci, care alcătuesc suma de 750 galbeni, să socoteşte destulă pentru început. Iar după vreme, trebuind alt agiutori bănesc, sînt datori companionii a depune la casă, îndată şi fără ce mai mică înprotivire partea ce analoghicos va călca pe fieştecare la vreme ce Dumnealui Vider le va hotărî, căci la di înprotivă urmare a vreunuie să va osîndi după rostire paragr. 3 din capul 2.

paragr. 9-le Întîmplîndu-se peste nădejde de a nu să pute găsi metaluri de folos, după cercetare şi cercare ce va face Domnul Vider, atunce companie să desfiinţază şi fieştecare mădular scăzîndu-să cu analoghie părţii sale de cheltuiala ce ar urma în cercetare munţilor îşi va primi de la casă înapoi rămăşiţa din capitalul ce au depus.

Pontul al 4-le

paragr. 1-iu Dumnealui Iozef Vider, cu oamenii săi, va ave la toate băile şi aşăzările făcute pentru lucrare metalurilor casă de lăcuinţă, lemne de foc, fără plată şi doi slujbaşi călări opşte pe lîngă sine.

paragr. 2-le Pentru osteneala şi meşteşugita metaloghicească ştiinţă ce are a întrebuinţa în lucrare băilor şi pentru cheltuielile Dumisale pe drumuri şi altile, i se dă dreptate a trage din folosul a fiecărei băi cîte 300 galbeni adică trei sute galbeni pe tot anul, de la începere lucrărilor, pe toată viaţa sa şi apoi folosul ce va prisosi se va împărţi între ceilalţi tovarăşi cu chipul următori: o a tria parte va trage Dum. căminaru Hasnaş şi două a tria parte să vor înpărţi cu dreaptă analoghie între ceilalţi cinci tovarăşi.

paragr. 3-le Dumnealui Vider nu este în dreptate a să mai alcătui şi cu alte feţă de a deschide în Moldova băi ori a începe vreo altă întreprindere meneraloghică, ci, mai ales este datori ca, cînd după cercările ce urmează a face, ar cunoaşte că pe vreo moşiie particulară să găsăsc metaluri de folos, să facă cunoscut companiei ca e îndată să întindă chipurile cuvenite spre a să pute alcătui cu proprietariul acei moşii, pe socoteala şi folosul ei şi în sfîrşit, afară de contractul ce are închiet cu luminarea sa cneazul Alecsandru Cantacuzino, altă alcătuire în Moldova, fără unire companiei, nu iaste slobod a face decît dacă compania nu s-ar uni a să învoi cu asămine proprietari, atunce Dumnealui iaste slobod a să alcătui cu dînşii în folosul Dumisale.

paragr. 4 Dumnealui Vider să îndatoreşte ca după săvîrşire sa din viaţă să lase clironomi driturilor sale cu deplină ştiinţă şi practică în lucrare metaloghică ca să ocuparisască postul său, carele va trage folosul ce şi Dumnealui au avut pentru osteneală, iar den întîmplare cînd din clironomii Dumisale nu ar pute fi destoinic vreunul pentru ocîrmuire acestei lucrări, familie Dumisale este datoare a ţine purure un asămine metaloghist cu deplină cunoştinţă şi practică în lucrările băilor, spre ocîrmuire şi marşa lucrării, plătind în

a ei socotinţă aceea ce a costisi ţinere unui asemine metaloghist peste aceea ce este hărăzit Dumisale Vider ca să tragă din toată bae.

Pontul al 5-le

paragr. 1-iu Fieştecare din companioni este în dreptate a să încredinţa în persoană despre cursul trebilor şi întrebuinţare banilor hotărîţi pentru lucrare băilor, fără vreo oprire sau pricinuire întrucît de puţin.

paragr. 2 Spre a pute ave toţi companionii stiinţă de lucrare, Dumnealui Vider, întru o unire cu controlorul, este datori a triimite casierului, la fieşte care trei luni, prospect lămuritori despre toate lucrările ce s-au urmat în cursul acei vremi, de unde apoi îndată să vor împărtăşi ecsemplare companionilor.

paragr. 3-le Pentru regularisire trebilor din afara acestor băi şi în orînduire celor din lăuntru i sfătuire asupra planurilor ce din nou ar trebui întinsă spre folosul companiei, să va face la fieşte care şaşă luni cîte o adunare la un loc a tuturor companionilor, la care vor fi datori a se afla negreşit toţi şi hotărîre în lucrari să va socoti covîrşire glasurilor.

paragr. 4-le Companie, tot în ace vreme, are datorie a cere pe socoteala ce ar urma în periodul de şasă luni, atît în lucrările băilor precum şi în plata lucrătorilor, a revedui socotelile casăerului şi a le adeveri aflîndu-le legiuite, avînd dreptate a nu cunoaşte numai condeile care ar fi streine de această întreprindere.

paragr. 5-le Jalbele ce s-ar ivi de la lucrătorii băilor ce sînt supt ocîrmuire Dumisale Vider, cercetîndu-să tot în ace vreme a adunării, prin unita socotinţă a companiei, îşi vor lua cuvenitele dezlegări şi hotărîri, iar acele care ar privi personalul controlorului să vor cerceta şi să vor despozarisi de către Dumis. casierul în unire cu Dum. Vider. încunoştiinţîndu-se pe companie despre asămine.

paragr. 6-le Toate împărtăşirile ce să vor face companiei în feliuri de împregiurări şi lucrări a băilor să vor adresarisî de Dumnealui casierul la Dumnealui spătar Ioan Casul în Iaşi, de unde apoi Dumnealui le va face cunoscut celorlalţi companioni.

paragr. 7-le Dacă companionii s-ar feri a da analoghicao parte de banii ce ar trebui neapărat întru înfiinţare a lucrării băilor şi plata lucrătorilor la vreme cerşută, atunce Dumnealui Vider este slobod a să desface din companie iară în alt chip nici cum nu are dreptate a să desface căci apoi să supune a despăgubi pe companie de cheltuielile şi pagubele ei.

paragr. 8-le La posesie moşîilor de la munte ce are şi va mai cîştiga D-lui spătar Hartular, companie nu are nici un amestec rămîind toate posesiile ce D-lui spătarul va ave în a Dumisale socoteală şi folos sau pagubă.

Pontul al 6-le

Nici un paragraf din ponturile acestui contract nu să va pute strămuta supt nici un feli de cuvînt fără unire şi întregita hotărîre a companiei.

Ion Casul, spătar — I. Hartular, spătar

Iosef Wieder, geognost, — Gr. Docan

Mitglied des Verbands zur Beförderung
der bildenden Künste in Ioh Dvorak

II

Cinstitului Sfat ocîrmuitoriu a Moldavii
Vechilul Dumisale boieriului logofăt
Costache Conache

Nu sînt distule păgubirile căte pără acum s-au pricinuit Dumisali boieriului logofăt Costache Conache di cătră vechilul boieriului vistiernic Alecsandru Balș, de la moșia Broștenii megieșită cu moșia Negrișoara a D-sale logofătului unde să pregătește fabrica de fher, dar apoi acuma în urma localnicei cercetări încuviințată di cătră cinst. Sfat, acel vechil, cu putere de la sine, au sfărîmat și o ezătură cu care vechilul Dumisale logofătului ezise cu îndestulă cheltuială părăul numit Neagra Mică pentru pornire fabricei, din care pricină toată lucrare fabricei au rămas zădarnică și fiind că D-lui logofătul cînd au cumpărat di la mezat această moșia au cumpărat-o dimpreună și cu 22 ezături di hirasăi a cărora ruine sănt și astăz față, din care numai cîtiva hirăsăi au oprit iar celelalte disființîndu-să s-au lăsat fabricei pentru apă, încît și aceasta din nou urmare a vechilului Dumisale vistier, fiind o curată samavolnicie, întru tot supus mă rog cinstitului Sfat să binevoiască a poronci cui să cuvinte ca să să îndatoriască pe pominitul vechil a face ezătura la loc, binevroind totodată a hotără celi de cuviință și pentru celelalte păgubiri pricinuite D-sale logofătului di cătră zisul vechil, după localnica cercetare predstavlisătă cinstitului Sfat di cătră cinstitul Departament al trebilor din lăuntru și după urmari a nu lăsa pe Dumnealui boieriul păgubaș de atăta însămnătoari cheltuele.

D. Burduja Teohari

1846, iulie, 8

Nr. 330 *noiemvrie 6*

Să va urma după rezoluțiea asupra jalobei supt iscălitura prințului Vogoride Conache.

Iorgu Ghica, vel legofăt, vel. vist. Cantacuzino, vel post. Mavrocordat.

Arh. St. Iași, Secretariatul de stat al Moldovei, dosar nr. 1574, f. 6.

III

Doclad Sfatului
Secsia a 3-a
Nr. 14709
1846 iunie 26

Potrivit cu a Sfatului închiere înpărtășită acestui Departament din lăuntru prin adresul Postelniciei din 29 april anul următoriu, sub nr. 903, rînduindu-să o localnică comisîie în satul Dorna prin D-lor spătar Grigori Rahtivanul și revizorul Iordachi Perju, spre cercetare reclamațiilor cuprinsă în jaloba Dumis. logofătului Costache Conache, asupra vechilului D. vist. Alecu Balș, care acum pe lîngă raportul cu nr. 26 au și predstavlisăt rezultatul lucrării, Departamentul, cu cinste, supune Sfatului pe lîngă aceasta în copie, cercetare spre pliroforie de discoperire și dare unii lămurite dislegări de urmare în totul.

Menistru și cavaler, Iordache Ghica, logofăt

p. șăf secsiei
căminar S. Iconom

nr. 2328 priimit în 5 iulie

noiemvrie 6

Să va urma după rezoluție asupra jalobii supt iscălitura prințului Vogoridi Conachi.

Ghica, vel logofăt, Cantacuzino, Mavrocordat

Ibidem, f. 13

Copie

IV

Act de cercetare

Anul 1846, luna maiu, 29 zile. Potrivit cu poruncile cinstitului Departament Nr. 9671 și 9672, mergînd la starea locului și anume la moșia Dorna numită cotuna Neagra, propieta a dumisale boieriului logofăt Costache Conache, spre cercetare pricinilor reclamarisite după jalba dumisale boieriului priimită în copie pi lăngă poroncile mai sus țitate căt și din nou după jalba priimită la fața locului de la vechilul dumisale boieriului logofăt asupra vechilului de la moșia Broștenii a dumisale boieriului vist. Alecu Balș, alăturată la della ce această comisie au înființat, în urmarea cărora înaintindu-să cuvenitele lucrări prin înadins slujători, cu adresul nr. 24 au și făcut cunoscut pomenitului vechil a dumis. boieriului vist. spre a să afla de față la cercetările pricinilor arătate prin pomenitele mai sus jalbe și nu numai că următoriu n-au fost dar nici însuș acel adres n-au voit a-l priimi nici măcar pe vornicelul satului Broștenii au îngăduit a da adiverință precum prin doprosul alăturat la dellă numitul slujitor arată; așa dar, comisia au întins lucrările sale numai în ființa vechilului dumis. boieriului logofăt, discoperind următoarile:

1-iu * Pentru crîșma de pe moșia Broștenii de care dumnealui boieriul logofăt să tănguește că ar fi de prădăciune a fabricii de fher și chiar de sminteală la înființarea ei.

— De la fața locului s-au lămurit că pomenita crîcimă să află făcută de vechilul dumisale boieriului vist. numai de trii ani, adecă în urma înființării băei de fher, viza vi cu pominitile băi și în apropiere de hotarul moșîei dumisale boieriului logofăt numai de doisprizăci stînjeni și cu aceștia de toți pănă la baia de fher 30 stînjeni, precum întru aceasta au mărturisit, în frica lui dumnezău cinci lăcuitori streini din megieșitele moșii Borca din cotuna Hăliasa și anume *Ion săn Gavril, Constantin Găină*, om bătrîn, de 75 ani, *Simion Găină, Toader săn Vasile Găină* și *Sămion săn Roman*, dar nu mai puțăn că și însuș cel de acum crăcimar șăzător în pominieta crăcimă, numit Toader Ungureanu, împreună cu alt lăcuitoriu Toader Fuioară, din satul Broștenii, carii asăminea au mărturisit, mai vărtos arătînd că mai înainte de înființarea cei de acum crîcime la acel loc, nici odeneoară n-au mai fost decît în 6 ani mai înapoi, cale ca de un cifert cias de locul ce să numește Gura Paltinului. Pi moșia Broștenii ar fi fost un bordei unde să vinde băutura de un lăcuitor de pi ace moșîe a dumisale boieriului vist., numit Toader Ungureanu, care pentru necuviințăle ce adesă ori să întîmpla acolo, săngur vechil moșiei Broștenii, dumnealui paharnic Merișăscu înadins au pus de au ars-o cu foc. Si osăbit că și sănguri lăcuitorii pominiți. di pe moșia Borca, au mărturisit arătînd tănguiri că în mai multe rănduri și lor, aflăndu-se la lucru în păduri, li s-ar fi furat sumane, sfredile și topoară, de slugile lor și date pi băutură la pomenita di acum crăcimă. Pe lăngă care osăbită apoi și comisie de la fața locului au dovedit următoarele:

* Textul raportului este inserat pe două coloane. În prima sînt incluse „Pretențiile după jalba dumisale boieriului logofăt", iar în cea de a doua, „Discoperirile locale a comisiei".

a) Că această crăcimă de acum a moşiei Broşteni netăgăduit să află înfiinţată în preajma pomenitei fabrici lîngă care să află adunaţi atît nemţii fabricanţi precum şi lăcuinţă de 33 lăcuitori statorniciţi pe propietaua dumisale boieriului logofăt, iară pi moşia Broştenii, în apropiere de ace crîcimă, afară de crîcimar, nici unul măcar.

b) Că această crăcimă se găsăşti de toată sminteala înfiinţării acei fabrici, din pricină că beţăvii meşteri necontenit să duc la ace crăcimă de-şi beu instrumenturile dînd smintială lucrului. La care sălit găsăndu-să vechilul dumis. boieriului logofăt a plăti de a le scoate şi pisti cît li s-ar cuvini liafa lor, cum întru aceasta nici însuşi pominietul crăcimar numit Toader Ungureanu n-au tăgăduit că acum mai din nou nu ar fi priimit de la vechilul dumis. boieriului logofăt 400 lei spre scoatirea unor asăminea herării; şi în ceialaltă că multe din alte herării pregătite în trebuinţa fabricei să fură de către lucrători şi le beu la numita crăcimă. Precum întru aceasta, la punct al 2-le arătat mai gios numai o parte s-au putut discoperi.

2-le Pentru paguba herăriilor fabricii, cuprinsă atît în jalba dumisale boieriului logofăt cât şi a vechilului dumis. de la moşia Neagra, arătată la punctu 1-iu, ci au priimit comisăia la faţa locului, în alăturare cu izvod de cătimile şi costul bănesc, în sumă de 1998 lei, 20 par. care adică de către lucrătorii fabricii s-ar fi dat pi băutură la pomenieta crăcimă:

— Din discoperirile locale să lămureşte chiar din însuşi netăgăduita arătare a jădovului Moisă de pe Neagra, ce au ţănut-o în arendă ace crăcimă de pi moşia Broştenii, că de către crăcimarul său, numit Grigore Plăeşul, în vreme maistrului Mihailic, s-ar fi priimit de la nemţii lucrători ai fabricii, o ladă cu herării de stolerii, în amanetare pentru celi luate de la crăcimă, de felul cărora instrumente au arătat că nu ştie fiind că în disfacere tovărăşiei de la ace crăcimă le-ar fi luat tovarăşul său jidovul Nuhăm, care acumnu s-au aflat de faţă şi nici să ştie unde s-ar afla, decât un ceaun boeresc mare ca de două vedre, să află la numitul Moisă, dat de pomenitul său tovarăş, în preţ de 6 sorocoveţi şi că pentru celelante mai multe herării, cuprinsă prin pomenitul izvod, vechilul dumisale boieriului logofăt, ce lipsăscu va pute mărturisi că nu ştie.

2-le Din mărturisire a 2 lăcuitori din cotuna Neagra, numiţi *Tănasă Găleată*, *Ariton Grănieşul* ce s-au aflat salahori la fabrică s-au dovedit că din cinci maja de her ce lipsăscu, arătate prin pomenitul izvod, numai de una ştiu carile din porunca unuia din fabricanţi numit *Remsa* ar fi dus-o la casa vechilului moşiei Broşteni. Iară pentru celelalte mai multe herării arătate prin pomenitul izvod, comisia îndestul s-au îndeletnicit şi nu au putut afla a lor capăt înţălegîndu-să că de către acei beţi nemţi toate le-au pitrecut, parte la ace crăcimă, pi băutură şi parte vîndute la feliuri de feţă.

3-le Pentru pretenţia de la punct al 8-le, cuprins tot în pomenita jalbă, că adică cu oprire drumului de către vechilul moşiei Broştenii nu s-ar fi putut pregăti în vreme cuvenită a ernii metalul de fher, ca să să poată acum porni baia în lucru, *cerînd despăgubire pe 8 luni până iarăşi la vreme ernii cînd mai cu înlesnire poate* a să aduna acel mital pi socoteală de 35.000 păr la 40.000 ocă fher ce să tăcsueşte a eşi pi lună, din care marfă scăzîndu-să costul cheltuielilor în sumă de doăsprezăci mii lei pe lună, plata meşterilor şi altile, pentru celelante cost ceri despăgubire.

— Din peripisca urmată între dumnealui boieriul logofăt cu dumnealui boieriul vist. Alecu Balş, arătată prin poroncile de rînduirea aceştii comisii, să cunoaşte netăgăduită păn acum oprire pominetului drum. Dar apoi spre a să lămuri cinstitul Departamentu de poziţia lui şi din discoperirile locale supunem următoarele:

a) Că acest drum ce trece prin o strămtă cale a doi munţi, urmează pe părăul Negrişoara / chiar aceasta şi despărţănd hotarul moşiei Broştenii de propietaua numită cotuna Neagra a dumis. boieriului logofăt / drumul însă mergi şărpuind după părău când pi o parte di moşie cînd pi alta şi în sfărşit, că după luare aminte ce s-au făcut pre căt loc ar pute călca acest drum pi moşia Broştenii, nu poate fi mai mult de căt pănă la 20 prăjăni fălceşti.

b) Că pominetul drum să află din vechime pe liah de opştească cumunicaţie / sau precum să numeşti la munte potică sau plaiu / a mai multor sate aflătoare în munţi precum şi a tuturor de ori unde ar năzui pentru lăcuire la izvorul de burcut aflători pi propietaua dumisale boieriului logofăt.

c) Că pominetul drum dacă cu ace pănă acum din vechime opştiască comunecaţie nu au supărat propietaua moşîei Broştenii, apoi cu atăta mai puţăn drumul fabricii, un obiect iarăşi de binele comun.

Iară apoi în aceia ce priveşti pentru sminteala fabricii de la ace păr acum oprire a pominetului mai sus drum, după încredinţările locale sănt următoarele:

Că fabrica de jmalţi, adecă de unde mai întăi esă fherul ce să numeşte crud, mult piste 20 zile să va afla pregătit în totul, numai de a porni în lucru. Că din pricina opririi pominetului drum,pără acum, trebuinciosul material de fher, nici ce mai puţănă parte s-au putut căra la fabrică, a căria cel mai înlesnicios chip au fost numai în timpul ernii trecute, cu săniile, de a să pute pregăti şi că acum în vreme verii, după înadins cercare făcută de a să căra pi cai acel material, ce în alt chip nu să poate, pe de o parte ar costui şi multă întîrzieri, fără nici un spori, şi pi de alta şi mai mare cheltuială în plata de chirie, ce după socoteala făcută ar ţăne ace chirie păr la 20 par. de ţătnari şi că după încredinţările maistrului fabricii, cu înlesnire ce de acum a cărării materialului nu să poate începi lucrare pominetei fabrici fără ce mai multă întîrziere.

În priivire că după rănduiala altor fabrici, ia din loc nu are adunat cuvinitul material cosulmarisit în depozit, pi vremi de trii luni, la întîmplări neprevăzute, în socoteală de 142 ţătnari ce trebuescu în 24 ceasuri zi şi noapte la necontenita lucrare a cuptorului, pentru că în alt fel deacă s-ar prilejă a să slăbi acel cuptoriu din foc ar rămăne stricat fără a să mai pute lucra într-însul, care costisăşti sumă de bani; asupra cărora împregiurări rămăne ca cinstitul Departament cum va socoti să de rezultat.

4-le Pentru cărămida arătată prin jalba dumisale boieriului logofăt ce s-ar fi luat dintr-un horn de către vechilul moşiei Broştenii:

— Sînt următoarele descoperiri mărturisite de maistrul fabricii numit *Ferdinant Huţim*, ce arată că însuşi, după a sa ţădulă, în sumă de 400 cărămizi şi 2 stamboale var, ar fi dat vechilului moşiei Broştenii asupra alcătuirii ce ar fi avut de a-l lăsa pe moşia Broştenii ca să ia nişte chiatră de zidit la cuptoriul de jmalţ şi că după mărturisirea lui *Constandin Găliată* din cotuna Neagra, ce arată că această cărămidă de sobă s-ar fi luat din lăuntrul fabricii iară nu din horn, şi că în urmă, după luarea cărămizii, numitul vechil a moşiei Broştenii nu au îngăduit di a să luoa ace piatră.

5-le Pentru arătare cuprinsă la ponctul al 3-le, în jalba vechilului dumisale boieriului logofăt, că adică lăcuitorii din Broşteni, în ţăria, pi propietaua Dumis. boieriului logofăt, văniază în păduri şi păscuescu păraile de peşti.

— Din cercetările locale s-au descoperit, mărturisănd tot acei lăcuitori din satul Borca, pomenit la ponctul 1-iu. că în adevăr în toate locurile unde vechilul dumisale boieriului logofăt ar face oprire lăcuitorilor din Broşteni dispre asămine vănaturi, ei în tării, cu laude, să samavolnicesc di să folosăsc cu acele vănaturi şi păscuiri, mai ales acolo la locurile de părai unde nici cum să megieşescu cu propietaua dumisale boieriului vist.

6-le Pentru stricarea unii căsuţ, arătată la ponct al 4-le din pomineta jalbă, ci au fost făcută lăngă izvorul burcutului ci să află pi propietaua dumisale boieriului logofăt în adăpostirea bolnavilor ci ar năzui către tămăduire precum şi un feredeu de scăldat:

— S-au dovedit din arătarea lui *Toader Fuioară*, lăcuitori din satul Broştenii, că în vremea aceia mergînd numitul spre scoaterea butucilor pi apa Negrişoara, împreună cu alţi mai mulţi lăcuitori şi anume *Toader Artal*, sluga lui *Andrii Fuioară*, ficioru lui *Ion Rusu*, *Neculiţă*, ginerile lui Ion ţigan, sluga lui *Roman* şi un fecior a Cărţăi (sic) tot din Broşteni, s-ar fi abătut la izvorul burcutului şi ar fi luat din

păreții acei căsuți numai 4 lătunoi pi cari le-ar fi pus ca să șadă la măncare, înțălegîndu-să dintru aceasta că de cătră numițăi s-au răsipit pomenita casă precum și stricarea acelui feredeu.

7-le Pentru punct al 5-le, cuprins în pomenita jalbă a vechilului dumisale boieriului logofăt, că adică trei lăcuitori de pi moșia Broștenii și anumi *Toader Ungureanu* crăcimarul de la pomineta crăcimă, *Ion Rusu* și *Andrii Maică* pascu vitele lor fără nici o învoire pi propietaua dumisale boieriului logofăt:

— Prin înfățoșarea părăților ce au arătat că așa precum și vitele boerești și a lăcuitorilor di pi moșia dumisale boieriului logofăt pasc pi moșia Broștenii, apoi ei lăcuitorii în priimirea și a vechilului dumisale boieriului logofăt, s-au închizășluit că mai mult a lor vite pi moșia Neagra nu vor paște; dar nici vitele de pi ace moșie pi moșia Broștenii să nu pască, îndatorindu-să ca la dinpotrivă urmare unii pe alții să-s dispăgubască bănești.

8-le Pentru ponctul al 6-le cuprins în pomineta jalbă a numitului vechil, că di cătră lăcuitorii din Broșteni s-ar fi răpind chereste de pi la heresteile boirești, de ș-au îngrădit garduri făcîndu-și și casă precum și lemne de foc:

— Din cercetările urmate la fața locului s-au descoperit că din lătunoaiele de la heresteile d. boieriului logofăt, de către un lăcuitoriu de pi moșia Broștenii și anume Ion Rusul s-au luat lemnul trebuincios numai pentru o casă cu învoire însă a heresteoarului, dîndu-i numitul Ion Rusu giumătate ocă brînză și pentru lemnul de foc iarăși numai un copaciu mare de fag de pi propietaua dumisale logofătului, s-au luat tot de numitul Ion Rusu, care nici însuși au tăgăduit, iară pentru altă mai multă chiriste nu s-au putut dovedi.

9-le La punct al 7-le cuprins tot în pomineta jalbă că adică prin mijlocire vechilului moșiei Broștenii ar fi strămutat niște lăcuitori de pi moșia dumisale boieriului logofăt statornicindu-i pi moșia Broștenii, mai vîrtos aflîndu-să datori și cu bani pentru lucru la băi:

— Din cercetarea urmată în adevăr s-au dovedit că doi lăcuitori și anume *Ioan sîn Iacob Olariu* și *Toader sîn Ioan Rusu* să aflâ strămutați pe moșăia Broștenii și chiar din acei cuprinși în tăblița satului cotuna Neagra și așăzați herăstăoari pi Bărnariu, înțălegîndu-să că nu fără știrea și mijlocirea vechilului moșiei Broștenii s-au tras acolo, mai ales heresteoarii, la heresteile boirești.

Despre care locală descoperire închiindu-să acest act, în alăturare împreună și cu della înființată prin raportul să vor prestavlisi cinstitului Departament.

Iscălit Grigore Răhtivan, spătar, Iordachi Perju

Pentru întocmai, V. Tuduri, pitar.

Ibidem, f. 14—18